

Vilija-Neris: vardo istorijos vingiai

Vykintas VAITKEVIČIUS

Objektas – lygiagrečiai vartojami vienos upės vardai Vilija ir Neris, jų atsiradimo ir vartojimo istorija. Tikslas – Neris vardo problemą analizuoti ir įvertinti ne vien etnolingvistiniu (kaip paprastai buvo daroma iki šiol), bet visos kultūros istorijos požiūriu. Tyrimui pasitelkti geografijos, archeologijos, istorijos bei kalbotyros duomenys. Metodas: apibendrinant gautus tyrimų rezultatus taikomas sintezės metodas. Išvados: Vilijos vardas yra vienintelis istorinis aukštupio (iki upės 144 km) pavadinimas;

Neris vardu upė vadinta nuo Vilijos ir Naročios santakos; Vilijos vardo skverbimasis į upės vidurupį gali būti laikomas vienalaikiu procesu su rytų slavų ekspansija į vakarus bei kalbine etninių lietuvių asimiliacija.

Įvadas

Iki šiol gyvojoje kalboje vartojami du vienos upės vardai Vilija ir Neris nuo seno yra mokslinių diskusijų

1 pav. „Pelkėtoji“ Neris ties Kameno k. Vileikos r. 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotrauka.

objektas. XIX a. šis klausimas buvo nagrinėjamas labiau atsižvelgiant į istorinę perspektyvą, o XX a. – į lingvistinę. Minėtu klausimu pareikšta daug nuomonių (plačiau žr. Vanagas 1981; 1993), tačiau šiame straipsnyje dėmesys telkiamas į pačią upę, tad jų vertinimas ne ką naujo ir suteiktų.

Paprastai vienos upės skirtingi vardai žymi tam tikras jos dalis, pavyzdžiui, aukštupį ir žemupį. Upės vardo pasikeitimas paprastai susijęs su jos protaka per vieną ar kitą ežerą, santaka su kita upe, tam tikromis administracinėmis ribomis ar kt. Pavyzdžiui, Sirvėta žemiau Kančiogino ežero virsta Kančiogina, o ši žemiau Erzvėto ežero – Birvėta (dešinysis Dysnos intakas); Šetekšna žemiau buvusio Jaros ežero virsta Jara (dešinysis Šventosios intakas); Lokupis žemiau Kejėnų kaimo – Šventupiu (dešinysis Dubysos intakas); Akmena žemiau Kretingos, buvusio Klaipėdos krašto teritorijoje, – Dane arba Dange (įteka į Baltijos jūrą) ir pan. Lygiagrečiai dviem skirtingais vardais vadinamų upių reta. Be to, tokie atvejai, kuomet Baltupis (dešinysis Neris intakas), Geležė (dešinysis Šventosios intakas) ar kuris kitas upelis vadinamas ir Cedronu, didesnių klausimų nekelia.

Vilijos-Neris vardų problema iš tiesų yra nepalyginti sudėtingesnė ir verčia atidžiai pažvelgti į pačią upę, jos pakrantėse esančius priešistorinius paminklus bei ten vykusių istorijos procesus.

Gamtiniai duomenys

Vilija-Neris, dešinysis Nemuno intakas, yra 510 km ilgio, ir upė šiame ruože, suprantama, mažiausiai kelis kartus labai keičia išvaizdą: slėnio ir vagos plotį, srovės sraunumą ir nuolydį, krantų statumą ir kita. Viena Vilija-Neris teka per pelkėtas užliejamas pievas žemiau Vileikos, kita – grauždamasi per Ašmenos aukštumas ar tekėdama limnoglacialinėmis lygumomis žemiau Bražuolės ir aukščiau Šventosios. Dar 1857 m. K. Tiškevičius pastebėjo, kad tai puikiai žino ir upės pakrantėse gyvenantys žmonės: jie Viliją-Nerį, nuo ištakų iki Daniušavos (Данюшево), Smurgainių r., tekančią lygumomis, vadina „pelkėtąja“, o nuo tos vietos, kur prasideda statūs krantai – „akmeningąja“ (Tiškevičius 1871/1992, 107) (1, 2 pav.). Perėjimą iš pelkėtosios dalies į akmeningąją ženklina pirmoji Vilijos-Neris rėva „Pasveikinimas“ (*Pryvitálnaja*), upėiviams kartu reiškianti ir daugelio sunkumų tolesnėje kelionėje pradžią. Be to, dviejuose minėtuose upės ruožuose (pirmasis siekia apie 180 km, o antrasis – 330 km) gyvena skirtingos žuvys (Tiškevičius 1871/1992, 107), naudojamos skirtingos valtyys (Kudaba 1985, 59) ir panašiai.

Archeologiniai duomenys

Archeologinių kultūrų raida Vilijos-Neris pakrantėse, kaip ir visame šios upės baseine, iki šiol nėra visiškai išnagrinėta. Tačiau, turimais duomenimis, brūkšniuotosios keramikos kultūra, nuo II tūkstantmečio pr. Kr. geriausiai pažįstama iš piliakalnių (įtvirtintų gyvenviečių), apėmė visą Vilijos-Neris baseiną (plg. Егорейченко 2004, 74, 1 pav.) (3 a pav.). Pokyčiai, susiję su Rytų Lietuvos pilkapių atsiradimu šiame regione I tūkstantmečio pirmojoje pusėje, skirtinguose Neris tėkmės ruožuose įvyko ne vienu metu. Didelės neįtvirtintos paupių gyvenvietės ir ankstyviausi (III–IV a.) pilkapiai iki šiol yra tyrinėti tik lietuviškoje Neris vidurupio dalyje ir jos dešiniojo intako – Žeimenos – vidurupyje (Vaitkevičius 2005, 72, 2 pav.). Nerimi aukštyn bei Svierio (Свирь) ežero rajone brūkšniuotosios keramikos kultūros pabaiga ir pilkapių atsiradimas datuojamas V a. (Медведев 1996, 63–64).

Rytų Lietuvos pilkapiai – neaukšti žemių sampilai arba akmenų krūsnys, papildomai apjuostos akmenų vainikais – paplito tik vakarinėje Vilijos-Neris baseino dalyje. Rytinėje dalyje (aukštupyje), žmonėms apleidus brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnius, kūrėsi vadinamajai Bancerovo kultūrai būdingos atviros gyvenvietės (Мядзведзеў 1999). Tad maždaug nuo VI a. ima ryškėti riba, Naručio (Naročiaus) (gudiškai – Наречь) ežero – Naročios (Нарачанка) upelio ruože skirianti archeologines kultūras. Ir vėliau, apie IX–XII a., Rytų Lietuvos pilkapių arealas rytuose išliko toks pat, o Vilijos-Neris aukštupyje įsivyravo Polocko krivičiams būdingi pilkapiai (Звяруга 2001; 2005, 132–165) (3 b pav.). Tarp tyrinėtųjų Rytų Lietuvos pilkapių kultūros pilkapynų minėtini: Zasvieris (Засвирь), Medilo r., Ašmenėlis (Ошмянец), Smurgainių r.; Polocko krivičių – Zanaročis (Занарочь), Medilo r., Švedai (Шведы), Vileikos r., Gorodilovas (Городилово), Voložino r. Šiaurės pietų kryptimi apie 20 km pločio išsitiesęs ruožas nuo Svierio (Свирь) ežero rytinio galo iki Smurgainių (Сморгонь) apie IX–XII a., matyt, ir sudarė natūralias tarpgerinės dykros ribas (Kurila 2003, 53).

Istoriniai duomenys

Istorinių tyrimų duomenys faktiškai koreliuoja su archeologinių paminklų tyrinėjimų rezultatais. Gyvenamųjų vietų, vadinamų krivičių vardu (*Кривичи, Крыwicze*), geografija leidžia teigti, kad apie VII–XI a. nusistovėjusi rytinė lietuvių pilkapių arealo riba palyginti nedaug keitėsi ir vėliau. Rusėnų vardu pavadintų gyvenviečių

(*Русское Село, Rusaki*) išsidėstymas rodytų, kad apie XI–XII a. dar galėjo vykti ir slavų ekspansija rytų kryptimi (Ochmański 1981, 27–35, 1 pav.). Visgi apie Svierius, Narutį ir tolyn palei Neris tėkmę iš seno driekėsi lietuvių kunigaikščių Svirskių (ar Sviriškių) ir Sungailų valdos (žr. Semkowicz 1913/1989, 42–47), o XIV a. pabaigoje vadinamosios Panerio Lietuvos rytinė riba driekėsi Naručio (Naročio) ežero – Smurgainių ruožu. Įdomu, kad Naručio (Naročiaus) ežero bei Naročios upės (dešinysis Vilijos-Neries intakas) ašis ir vėliau kelis kartus buvo administracinė riba. Pavyzdžiui, XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje ta linija ėjo Švenčionių ir Vileikos apskričių riba, o pagal 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartį tarp Lietuvos ir Rusijos Naročios upė turėjo tapti rytine Lietuvos Respublikos siena.

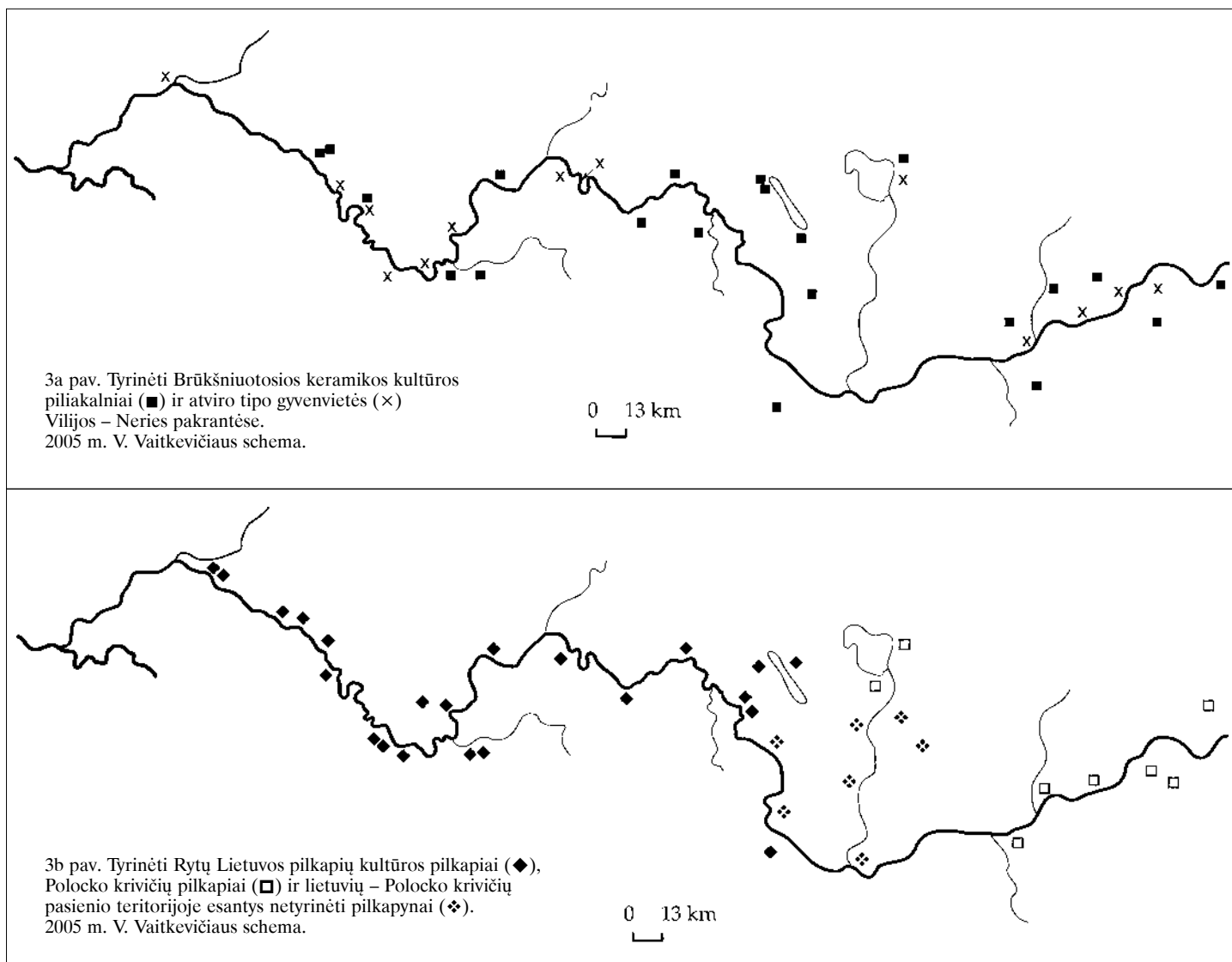
Du vardai – dvi upės?

Tai, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiu visa Vilijos (Veljos, Viljos)-Neries baseino teritorija po ilgos pertraukos vėl tapo vienos geografinės erdvės dalimi (plg. Ochmański 1981, 70–76, 3 pav.), jokių būdu nepanaiškino ilgai tarp upės aukštupio regiono ir likusio upės ruožo gyventojų susidariusių kultūrinių bei vis labiau ryškėjančių kalbinių skirtumų. Gamtiniu požiūriu perėjimas iš vienos (*pelkėtosis*) upės dalies į kitą (*akmenuotąją*) yra lokalizuojamas apie Smurgainis; VI–XII a. archeologinė taikoskyra, kaip ir istorinė riba, tarp Polocko krivičių bei lietuvių gyvenviečių apie 10–20 kilometrų pločio ruožu driekėsi nuo Svierio ežero rytinės pakrantės Smurgainių link.

Vilijos-Neries baseino pasidalijimas į dvi (rytinę ir vakarinę) dalis akcentuojamas ne be reikalo. Remiantis pa-

2 pav. „Akmeningoji“ Neris ties Karmazinų k. Vilniaus r. 2005 m. V. Vaitkevičiaus nuotrauka.

teiktais duomenimis galima pradėti ieškoti atsakymo į klausimą, kodėl du skirtingi vardai lygiagrečiai vartojami vienai upei pavadinti.

1857 m. ekspedicijos metu K. Tiškevičius pirmą kartą Neris vardą iš upės pakrantės gyventojų išgirdo Grabijolų k. (dabar esančiame Elektrėnų savivaldybėje) (Tiškevičius 1871/1992, 245), t. y. tik nuplaukęs upe daugiau kaip 360 km. Vilijos-Neris pakrantėse esančių gyvenamųjų vietų vardai šią situaciją leidžia pakoreguoti (4 pav.): nuo XIV a. istoriniuose dokumentuose užfiksuotas žemiau Vilniaus esančių Panerių pavadinimas; XIX a. Paneriai paminėti žemiau Mikoliškių (Михалишки), Astravo r.; Gervečių (Гервяты) apylinkių lietuviai XX a. taip pat dar vartojo Neris pavadinimą (Vanagas 1993, 230). Tačiau kažin ar šių faktų pakanka prof. A. Vanago teiginiams, kad „visa upė nuo seno vadinta *Nerimi*” arba: „Šiuo vardu anksčiau lietuviai bus vadinę visą upę – nuo aukštupio iki žiočių” (Vanagas 1993, 230) pagrįsti.

Į pietus nuo Smurgainių taip pat randami keli Panerių vietovardžiai (*Ponara Wielka* ir *Ponary* – Mapy 1937/2001), tačiau jų ryšys su Vilija-Nerimi nėra tiksliau apibrėžtas. Atstumas nuo šių Panerių iki Neris siekia net 18 km, ir upelis *Ponarka*, prie kurios išsikūrusios minėtos gyvenvietės, teka į Ašmenėlę (kairysis Vilijos-Neris intakas), o ne tiesiog į Viliją-Nerį. Toliausi rytuose esantys *Neriai* giminingi vietovardžiai ir vandenvardžiai telkiasi apie Naručio (Нарачь) ežerą ir Naručios (Нарачанка) upelį.

Iš XIV a. pabaigos dokumentų matyti, kad Vilijos-Neris ištakų rajone buvo didžiojo Lietuvos kunigaikščio valdos ir tarnybiniai žmonės. Netrukus šie žmonės imti dovanoti Vilniaus kapitulai (nuo 1395 m.), Vilniaus vaivada Albertui Manvydui (nuo 1407 m.) ir kitiems to meto žemvaldžiams (Насевич, 2004, 43–44, 46). Ilgainiui žemvaldžiais ten tapo Radvilų, Pacų, Tiškevičių giminių atstovai. XVIII a. 9 km žemiau upės ištakų esanti

Vileika perėjo Vilniaus vizitiečių vienuolyno nuosavybėn (Дулеба и др. 2004, 719). Visgi nepaisant priešistorinių bendrumų bei istorinių ryšių su valstybės branduoliu (įskaitant ir patį Vilnių) 140 km ilgio Vilijos-Neries aukštupio ruože XV–XIX a. iš istorinių dokumentų nematyti nieko, kas primintų *Neries* pavadinimą (žr. З гісторыі 2003; Дулеба и др. 2004; Рогач 2005). Ten įsikūrusios tik dvi vienodai vadinamos Vileikos (Вилейка): to paties pavadinimo rajono centras bei aukščiau minėtas bažnytkaimis Dokšicų r. Su Vilijos (<Viljos <Veljos <Velios) vardu, be abejonės, sietinas ir judant aukštupio link pačio pirmojo šios upės pakrantėje esančio kaimelio *Великае поле* pavadinimas (1797 m. šis kaimelis buvo įvardytas kaip Vilniaus vizitiečių Vileikos užusienis – Дулеба и др. 2004, 721).*

Nesant nė vienos užuominos apie *Neries* vardo vartojimą aukščiau Vilijos-Neries santakos su Naročios upe (dešinysis intakas), tenka sugrįžti prie prof. S. Kolupailos pareikštos nuomonės, kad „senovės lietuviai laikė *Neries* pradžia Narutį, o jos aukštupį – kairiuoju intaku *Vilija*“ (Kolupaila 1940, 52; 1957, 463).

Vandenvardžio *Narūtis* (lietuvių kalba) arba *Nāročius* (suslavintos jo formos) semantinis ryšys su *Nerimi* didesnių abejonių nekelia (plg. Vanagas 1981, 223, 228). Įvardijimo modelis, kai ežeras ir iš jo tekanti upė turi giminingus pavadinimus, taip pat puikiai žinomas. Plg.: Žeimenio ežeras ir Žeimenos upė, Virintas ir Virinta, Strėvaitis ir Strėva, Dysnykštis ir Dysna ir kt. Deja, nežinomas pirminis *Naročios* (Нарачанка) upelio, ištekančio iš Naručio (Naročiaus), pavadinimas. Pagal minėtą modelį, jis galėjo būti moteriškos giminės ir priminti pačios *Neries* vardą. O galbūt senajam *Naročios* vardui yra artimas padavimuose minimos našlaitės *Nairitos* (Найрыта) (variantuose – *Neiritos* arba *Naros*) vardas? Ta mergina, nenorėdama tekėti už turtingo našlio, pasiskandino Naručio ežere ir pripildė jį savo ašaromis (Легенды 1983, 388–389; Kudaba 1985, 44; Азеры 2003, 224–227).

Nors *Naročios* upės (67 km ilgio, dešinysis Vilijos-Neries intakas) pavadinimas istoriniuose dokumentuose dažnai įvairuoja kaip *Занарачанка*, *Ижа*, *Скок* ar *Слобожанка* (A. Rogač žodinė informacija 2005-07-07; plg. vietoves: *Занарочь*, *Ижа*, *Скок* ir *Слобода*), ten pat *Naročios* aukštupyje tekanti *Панура* arba *Панурка*

(dešinysis *Naročios* intakas) bei *Naročios* vidurupyje 1566 m. įkurtas to paties pavadinimo miestelis (žr. З гісторыі 2003, 691) byloja, kad *Naročios* upės vardas yra senas ir originalus.

Tad minėta S. Kolupailos prielaida, kad „vakarinės Lietuvos gyventojai laikė *Neries* aukštupiu *Naročią*, kuri teka iš *Naročiaus* ežero“ (Kolupaila 1960, 214), turi rimtą pagrindą. Tačiau ar *Vilija*, du kartus ilgesnė ir kur kas vandeningesnė už *Naročią*, būtų buvus laikoma tik kairiuoju *Naročios* (ir pagal S. Kolupailą – *Neries*) intaku?

Vilija + Nāročia = Neris?

Iš to, kas apie *Viliją-Nerį* pasakyta gamtiniu bei kultūriniu požiūriu, ir iš toponimijos duomenų galima daryti išvadą, kad praeityje *Nerimi* upė buvo vadinama nuo *Vilijos* (*Veljos*, *Viljos*) ir *Naročios* upių santakos. Toks atvejis ties dviejų kultūrinių regionų geografine sandūra, anksčiau ne kartą minėtame ruože tarp *Svierio* ir *Naručio* (*Naročiaus*) ežerų (šiaurėje) bei į rytus nuo *Smurgainių* (pietuose), atrodo visiškai įmanomas.

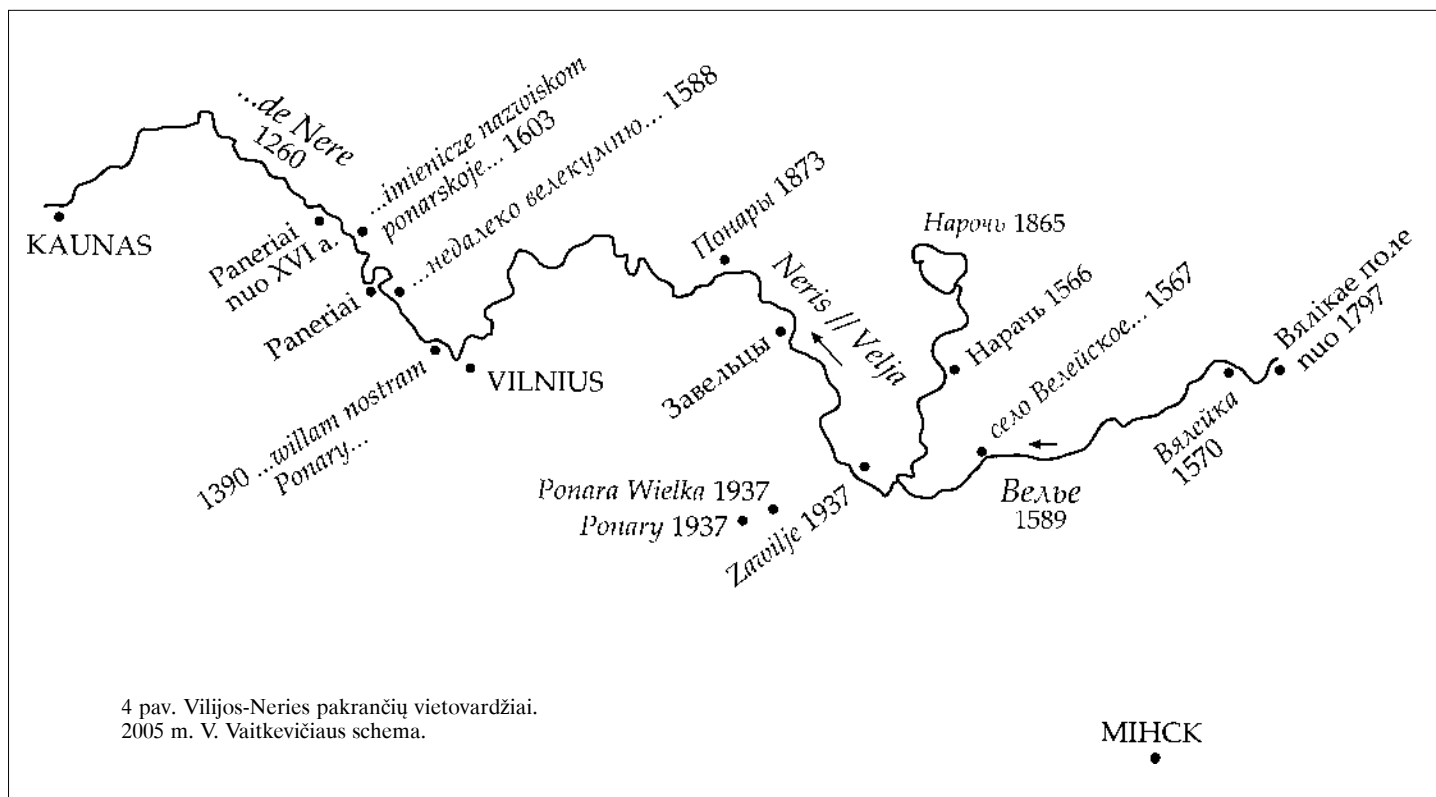
Naujo upės vardo atsiradimas sutekęs dviem kitoms upėms dažniausiai fiksuojamas nedidelių upelių atveju ir žmonių paprastai laikomas lokaliu reiškiniu. Nors daug rečiau, bet nauji vardai suteikiami ir didelėms upėms. Pavyzdžiui, tokia yra *Lielupė* (įteka į *Rygos* įlanką), atsirandanti sutekęs *Mūšai* ir *Nemunėliui*, arba *Prieglius*, kurio vardas atsiranda sutekęs *Pisai* su *Ungura*, o šioms – su *Įsra* (Pėteraitis 1992, 39, 139, 141–142, XI lent.).

Nors pagrindiniai aptariamo regiono priešistorės bruožai iš esmės yra aiškūs, visų trijų upių – *Vilijos*, *Naročios* ir *Neries* – vardų genezę chronologiškai sunku būtų tiksliau apibūdinti. Apie kalbinę regiono situaciją per I tūkstantmetį negalima pasakyti nieko tikra. Archeologinių duomenų koreliacija su lingvistinėmis hipotezėmis iki šiol tebėra neišspręsta problema. Tačiau manant, kad *Vilijos* (*Velios*, *Veljos*) vardas aukštupyje skambėjo kaip rytų slavų kalbų, o *Neries* nuo vidurupio – kaip lietuvių (baltų) kalbų dalis (Vanagas 1993, 231, 233, 234), *Vilijos* ir *Neries* vardų tarpusavio sąveika II tūkstantmečiu gali būti labiau nuspėjama.**

Neries pavadinimo rašytinė tradicija nėra labai ilga.

* Nuomonė, kad pirminiam *Velios* (iš sen. slavų *велий* „didelis“ ar *велья* „didelė“) pavadinimui sukurti rytų slavams būtų reikėję susipažinti su Vilniumi ir dviem svarbiausiomis miesto upėmis: didesniąja (=Velja) ir mažesniąja (=Vilnia), neturi rimtesnio pagrindo (Vanagas 1993, 233). Gali būti, kad nagrinėjant panašią problematiką svarbiau yra nustatyti, ar nėra ryšio tarp Pskovo srities upės *Velikaja* ir mūsų tiriamosios *Vilijos*.

** Tačiau ši nuomonė nevertina galimo baltiško substrato veiksnio rytų slavų tarmėse.

Pirmą kartą 1260 m. Neris iškyla lotyniškame dokumente, teritorinio vieneto – Neries žemės – pavadinime („Parbusse de Nere” – Parbus iš Neries) (Gudavičius 1998, 165, išn. 1307), XIV a. dažnai minima kryžiuočių karo veiksmų Lietuvoje aprašymuose. J. Długošo „Lenkijos istorijoje” (XV a. antroji pusė) vartojamas Vilijos pavadinimas (*Villia*) jau reiškia šio vardo išgalėjimo lenkų literatūroje ir šnekamojoje kalboje, besiveržiančioje į etninę Lietuvą, pradžią (Vanagas 1993, 234–235).

Vilijos (Velios, Veljos, Viljos) pavadinimo, kurį tik vieną nuo seniausių laikų fiksuoja gudų (rusėnų) kalbomis parašyti metraščiai ir dokumentai, skverbimasis į vakarus, jeigu nebuvo prasidėjęs I tūkstantmečiu kartu su menama slavų (Polocko krivičių) ekspansija į rytus, galėjo vykti apie XI–XII a. Prasidedant šiam procesui lietuvių – rytų slavų kalbų riba, matyt, busėjusi palei Naročios ir Vilijos santaką (žr. Ochmański 1981, 34, 1 pav.). Gudų (rusėnų) kalbos išgalėjimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus kanceliarijoje XV–XVI a. (Dubonis 2001, 576; raštininkais dirbant kaip tik centrinės Gudijos atstovams – Zinkevičius 1987, 120) buvo ypač palanki aplinkybė *Veljai* (Велья) ištvirtinti apie Vilnių ir upę žemiau jo.* Ši LDK laikotarpio rezultata galuti-

nai įtvirtino nuo XIX a. fiksuojamas veržlus gudų kalbos skverbimasis į etninės Lietuvos teritoriją palei Ašmenos – Vilniaus traktą bei Vilijos-Neries dešinįjį krantą (žr. Gaučas 2004, 23, 30).

Išvados

Vilijos-Neries vardo problema, seniai kelianti mokslinį susidomėjimą, neturėtų būti sprendžiama vien kaip etnolingvistinis klausimas. Atidus žvilgsnis į pačią upę bei dabartinis regiono istorijos pažinimo lygis verčia formuluoti naują hipotezę, jog:

1) Vilijos (Velios, Veljos, Viljos) vardas yra vienintelis istorinis upės aukštupio pavadinimas (iki upės 144 kilometro);

2) Neries vardą vartojantys rytiniai baltai (lietuviai) upę taip vadino nuo Vilijos ir Naročios santakos. (Ties šia vieta nuo VI a. jau driekėsi skiriamoji riba tarp archeologinių Rytų Lietuvos pilkapių ir Bancerovo kultūrų);

3) Vilijos (Velios, Veljos, Viljos) vardo skverbimasis į upės vidurupį, jeigu jis neprasidėjo dar I tūkstantmečiu, gali būti laikomas vienalaikiu procesu su XI–XII a. rytų slavų ekspansija į vakarus arba gudų (rusėnų) kalbos išgalėjimu LDK vidaus kanceliarijoje XV–XVI a. Vėliau šiame regione paplitusi lenkų kalba Neriai pavadinti taip pat vartojo tik Viliją (<Vilja <Velja).

* Palyginimui, apie Elniakampį (Vilniaus r.) jau 1588 m. sakoma „недалеко велекумпно” (Jurkštas 1985, 35). Šią formą lietuviškai tektų rekonstruoti kaip **Veljos kampas*.

NUORODOS:

- Dubonis 2001. Dubonis A. Raštininkas // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai. - Vilnius, 2001.
- Gaučas 2004. Gaučas P. Etnolingvistinė Rytų Lietuvos gyventojų raida: XVII a. antroji pusė – 1939 m. Istorinė-geografinė analizė. - Vilnius, 2004.
- Gudavičius 1998. Gudavičius E. Mindaugas. - Vilnius, 1998.
- Jurkštas 1985. Jurkštas J. Vilniaus vietovardžiai. - Vilnius, 1985.
- Kolupaila 1940. Kolupaila S. Narutis ir Neris // Kosmos. - 1940, Nr. 1/3, p. 49-64.
- Kolupaila 1957. Kolupaila S. Narutis - Vilnius - Kaunas 1939 m. // Aidai. - 1957, Nr. 10, p. 461-469.
- Kolupaila 1960. Kolupaila S. Neris // Lietuvių enciklopedija, t. XX. - Boston, 1960. - P. 214-219.
- Kudaba 1985. Kudaba Č. Nerimi. - Vilnius, 1985.
- Kurila 2003. Kurila L. Rytinė lietuvių genties riba vėlyvajame geležies amžiuje (pilkapynų duomenimis). - Vilnius, 2003 [VU Istorijos fakulteto magistro darbas].
- Mapy 1937/2001. Mapy Wileńszczyzny. Część I: powiat oszmiański i święciański (1937 r.). - Gdańsk, 2001. (2 fotografofinis leid.).
- Ochmański 1981. Ochmański J. Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemienną do XVI wieku. - Poznań, 1981.
- Pėteraitis 1992. Pėteraitis V. Mažoji Lietuva ir Tvanksa prabaltų, pralietuvių ir lietuvninkų laikais. - Vilnius, 1992.
- Semkowicz 1913/1989. Semkowicz W. O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą Polską w Horodle roku 1413 / Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica. t. 3 - Poznań, 1989. - S. 7-139. (Pirmą kartą skelbta 1913 m.).
- Tiškevičius 1871/1992. Tiškevičius K. Vilija i jej brzegi. Pod względem hydrograficznym, historycznym, archeologicznym i etnograficznym. - Drezno, 1871. (Leid. lietuvių k.: Tiškevičius K. Neris ir jos krantai hidrografo, istoriko, archeologo ir etnografo akimis / Iš lenkų k. vertė V. Būda. - Vilnius, 1992).
- Vaitkevičius 2005. Vaitkevičius V. Interpreting the East Lithuanian Barrow Culture // Culture and Material Culture. Papers from the first theoretical seminar of the Baltic archaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. Interarchaeologia / 1. - Tartu-Riga-Vilnius, 2005. - P. 71-86.
- Vanagas 1981. Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. - Vilnius, 1981.
- Vanagas 1993. Vanagas A. Upių vardai Neris ir Vilija // Lietuvių kalbotyros klausimai, t. XXXII. - Vilnius, 1993. - P. 230–237.
- Zinkevičius 1987. Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija / 2. Iki pirmųjų raštų. - Vilnius, 1987.
- Азеры 2003. Азеры Беларусі ў легендах і паданнях. - Мінск, 2003.
- Дулеба и др. 2004. Дулеба Г. И., Новікава Г. М., Скараход В. И. З гісторыі населеных пунктаў Докшыцкага раена // Памяць. Докшыцкі раен. - Мінск, 2004. - С. 708-746.
- Егорейченко 2004. Егорейченко А. А. Об ареале культуры поздней Штрихованной керамики // Восточная Европа в Средневековье. К 80-летию Валентина Васильевича Седова. - Москва, 2004. - С. 70-76.
- З гісторыі 2003. З гісторыі населеных пунктаў // Памяць. Вілейскі раен. - Мінск, 2003. - С. 669-699.
- Звяруга 2001. Звяруга Я. Г. Даследаванне курганных могілнікаў у верхоўях Віліі // Матэрыялы па археалогіі Беларусі, № 3. - Мінск, 2001, с. 173-186.
- Звяруга 2005. Звяруга Я. Г. Беларускае Павілле ў жалезным веку і раннім сярэднявекю // Матэрыялы па археалогіі Беларусі, № 10. - Мінск, 2005.
- Легенды 1983. Легенды і паданні. - Мінск, 1983.
- Медведев 1996. Медведев А. М. Беларускае Понеманье в раннем железном веке (I тысячелетие до н. э. – 5 в. н. э.). - Минск, 1996.
- Мядзведзеў 1999. Мядзведзеў А. М. Да пытання аб знікненні культуры штрыхаванай керамікі ў басейне Віліі // Гістарычна-археалагічны зборнік, № 14. - Мінск, 1999. - С. 36-47.
- Насевіч 2004. Насевіч В. Л. У складзе Вялікага княства Літоўскага і Рэчы паспалітай // Памяць. Докшыцкі раен. - Мінск, 2004. - С. 42-59.
- Рогач 2005. Рогач А. Список населенных пунктов Вилейского района Минской области [с датами их первого упоминания и историческими формами наименований]. - Вилейка, 2005 (rankraštis).

The Vilija-Neris: the windings of the history of the name

Vykintas VAITKEVIČIUS

The object of the linguists' discussions in Belarus and Lithuania from olden times up to this day has been the Vilija and the Neris – the two names of the same river. In the article the history of the emerging and the using of the two names of the river has been investigated by correlating the data from geography, archaeology, history and linguistics.

An attentive look into the river itself and the contemporary level of the knowledge of the history of the region compell to formulate a new hypothesis on the fact that: 1) the name of the Vilija (<Vilja<Velja <Velia) is the only historic name of the upper reaches of the river (about 144 kilometres); 2) the river was called Neris by the Eastern Balts (Lithuanians) from the place of the confluence of the Vilija and Naročia rivers – here from the 6th century the dividing line between the culture of the burial mounds of Eastern Lithuania (from the West) and the Bancerov culture (from the East) was stretching; 3) the penetration of the name Vilija into the middle of the river (unless it started as early as the 1st mill. B. C.) might be regarded as a synchronous process with the expansion of the Eastern Slavs towards the West in the 11th–12th centuries or with the dominance of the language of the Gudai (the Rusėnai) in the office of the Grand Duchy of Lithuania in the 15th–16th centuries. Later on the Polish language, which dominated in the office, also used merely the name of Vilija (<Vilja<Velja).

*Klaipėdos universitetas,
Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas,
Tilžės g. 13, LT91251, Klaipėda,
el. p. vikivait@takas.lt*

Gauta 2005 09 20, įteikta spaudai 2005 12 22